

В. М. Мішак,

кандидат педагогічних наук, доцент
(Мукачівський державний університет)
valya_mishak@ukr.net

РОЛЬ І МІСЦЕ РЕЛІГІЙНОГО ЕКУМЕНІЗМУ В СУЧАСНІЙ АВСТРІЙСЬКІЙ ПЕДАГОГІЦІ

Стаття присвячена аналізу процесу викладання релігійної освіти в школах Австрії. Уточнено цілі й завдання релігійної освіти, узагальнено принципи та методи її реалізації. Визначено роль і місце релігійного екуменізму в сучасній австрійській педагогіці. Описано конфесійно-кооперативне оформлення уроку релігії, а саме поєднання євангельського та католицького вчення.

Передбачено подальше вивчення позитивного та негативного досвіду реалізації релігійної освіти у школах Австрії в екуменічному напрямі.

Ключові слова: релігійна освіта, урок релігії, засоби навчання релігії, екуменічний урок релігії.

Постановка проблеми. В умовах активного євроінтеграційного процесу наша країна переживає низку криз, розмежування поглядів щодо покращення як економічної так і духовної сфер суспільного життя. Ми відчуваємо як ніколи гостро потребу добropорядних громадян, руками і серцями яких буде творитися новітня історія нашої батьківщини. І споконвічний кодекс духовно-моральних основ повинен зайняти чільне місце у вихованні нової генерації. На жаль, у вітчизняній теорії і особливо практиці не вистачає не лише досвіду для належного духовно-морального виховання вітчизняної молоді, але й подекуди аргументів для переконання окремих верств вітчизняної науково-педагогічної спільноти у тому, що успішний розвиток і процвітання нашої держави багато в чому залежить саме від моральних цінностей. Яскравим прикладом успішного використання релігійної освіти, передусім християнства, у процесі навчально-виховної діяльності учнів у середніх загальноосвітніх закладах є Австрія, де упродовж багатьох століть в школах використовується виховний потенціал релігії.

Отже, потреба у вдосконаленні вітчизняної концепції духовно-морального виховання учнівської молоді та наявність значного досвіду релігійної освіти і виховання у школах Австрії, є важливим внеском до вітчизняної теорії і практики виховання; він допоможе глибше усвідомити і певною мірою розв'язати відповідні проблеми українського шкільництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи релігійну освіту на сучасному етапі Австрії ми спираємося на праці таких провідних австрійських вчених як Альберта Гюфера (*A. Höfer*) [1], Роберта Шеландера (*R. Schelander*) [2], Мартіна Єггле (*M. Jäggle*) [3], Матіаса Шарера (*M. Scharer*) [4], Томаса Кробата (*T. Krobath*) [5], які розробили основні постулати сучасної релігійної педагогіки в Австрії. Вагомий внесок у розвиток релігійної освіти цього періоду заклали німецькі релігійні педагоги П. Біль (*P. Biehl*) [6] і Г. Гальбфас (*H. Halbfas*) [7], які вважали, що передумовою релігійної освіти є розуміння учнями значення релігійних символів, образів та ритуалів і можливість їх свідомого відтворення. Вони розвинули теорію *дослідження релігійної символіки*. М. Меєр-Бланк (*M. Meyer-Blanck*), Б. Дресслер (*B. Dressler*) [8] та ін.; розглядали релігію, як знакову систему, яку потрібно досліджувати у взаємозв'язку з іншими знаковими системами у людському суспільстві.

Метою статті є аналіз процесу викладання релігійної освіти в австрійських закладах загальноосвітньої середньої освіти; визначення ролі і місця релігійного екуменізму в сучасній педагогіці.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці ХХ ст. австрійська школа в питанні релігійної освіти враховувала позиції плюралізму. Це виявилось у відсутності завершеної, цілісної концепції викладання релігії в закладах загальної середньої освіти. Деякі дослідники вважають, що на даному етапі відбулася не стільки зміна парадигми релігійної освіти, скільки асиміляція концепції викладання уроку "Релігії" погромом секуляризованих ментальних досвідів та різноманітністю підходів до викладання цього предмета в школі. Проте легко виокремлюється низка спільних для всіх програм дисципліни "Релігія" рис у німецькомовному просторі. Цими рисами є: обґрунтування місця релігії в шкільній освіті та ролі церкви в релігійному вихованні, розробка навчальної тематики й фокусація на учні як на суб'єкті педагогічного процесу, екуменічна спрямованість релігійної освіти [5: 356–361].

Екуменічна концепція релігійної освіти в школі завершилася об'єднанням євангельської та католицької церков у 1998 р. навколо уроку "Релігія". Відбувалося конфесійне кооперування. Конфесійно-кооперативне оформлення уроку релігії, тобто поєднання євангельського та католицького вчення називається екуменічно спрямованим уроком релігії. Сутністю якого є: проникнення в суть навчального процесу католицького та євангельського уроку релігії; підготовка спільних методичних та наукових конференцій, організація роботи з батьками, проведення шкільних богослужінь; вимога й затребуваність конфесійної співпраці в процесі викладання, що проявляється в коректному поясненні учням спільностей та відмінностей у конфесіях католиків та євангелістів. Отже, під екуменічною релігійною освітою ми

розуміємо систему навчання та виховання підрастаючого покоління за допомогою морально-етичних норм на засадах спільних християнських цінностей.

Розробляли основні постулати сучасної релігійної педагогіки в Австрії такі провідні вчені як Алберт Гефер (Albert Höfer), Роберт Шеландер (Robert Schelander), Мартін Єггле (Martin Jäggle), Матіас Шарер (Mathias Scharer), Томас Кробат (Thomas Krobath) та ін. Вони вважали релігійне виховання та освіту одним із важливих завдань середньої школи, що покликані формувати в учня вміння орієнтуватися в релігійних питаннях і транслювати йому основні теологічні знання. Відбувалося систематичне та структуроване засвоєння основ знань із власного віровчення людини та почерпнутих нею знань із інших релігій, ознайомлення з практичними формами християнської віри (літургія, молитва, соціальна взаємодія, громадська діяльність церкви), формування вміння вести міжрелігійний діалог і її здатності до самостійних релігійних суджень.

Основою євангельського та католицького конфесійного викладання релігії в закладах загальної середньої освіти Австрії є конвергенція (пошук зв'язку між традицією та сучасною ситуацією), кореляція (аналіз біблійного змісту щодо відповідей на питання, які ставить підрастаюче покоління), символічна дидактика (вивчення невідкладних часових символів, які, за Г. Гальбфасом, закріплені в психіці людини) [7: 175–178], опора на досвід дитини, елементаризація (акцент на головному, вагомому, центральному, значущому для учня в змісті освіти, за В. Клафкі), проблемно-тематичне викладання релігії з акцентом на досвіді, біографії, вікових та індивідуальних особливостях учня та герменевтичних методах вивчення Біблії [9: 145–208; 9: 151].

Основним здобутком сучасного етапу релігійної освіти в Австрії стало у 1999 р. створення, а у 2000 р. – доопрацювання нової, єдиної для всіх дев'яти федеральних земель Австрії навчальної програми з релігії. Ці навчальні програми за сферою застосування визначалися не типом навчального закладу (головна чи реальна школа, гімназія, професійне училище тощо), а освітнім рівнем (початкова, базова загальна середня або ж повна загальна середня освіта).

Метою середньої школи в Австрії є навчання та виховання школярів. Вихованцям надається простір, у якому шляхом навчання та досвіду молодь набуває навичок самоідентифікації. Метою навчання та виховання учнів є прищеплення їм умінь самостійності та толерантного співіснування в демократичному суспільстві. Під толерантністю розуміють уміння зважено поводитися з людьми різного походження, рівня освіти та інтересів. Виховний процес повинен будуватися так, щоб учень отримав практичний досвід спільності та рівноправ'я, а також відчув відмінності між людьми. Це повинно сприяти формуванню його оцінних суджень таким чином, щоб мотивувати учня до спілкування з людьми інших поглядів на життя, в т.ч. й на релігію [10: 72–76]. Релігійна освіта як невід'ємна складова шкільної спрямована на досягнення загальної мети навчання:

- передає учням національний характер і культурні традиції народу;
- допомагає налагодженню спільного життя всіх учасників педагогічного процесу у вимірах рівних прав людей незалежно від статі, соціального статусу, культурної та релігійної приналежності, сприяє розбудові демократичного суспільства;
- сприяє вихованню спільної відповідальності за збереження миру та справедливості в житті людей по всьому світі.

Релігійна освіта спонукає людину до пошуку відповіді на питання самоідентифікації, пошуку сенсу в житті, акцентує її увагу на таких началах як Бог, сенс та цінність життя, світу, моральні основи людської діяльності. Урок релігії проводить зв'язок між життєвим досвідом учня й біблійною оповіддю, історією церкви та життям сучасного суспільства; вчить вихованців замислюватися над питаннями власної відповідальності, розуміти універсальне послання Бога до творіння, елементи християнської віри та юдейсько-християнської етики, наприклад, заповідь любити ворогів дозволяє учням познайомитися з впливом християнства на політичний та суспільний устрій минулого й сучасності, наприклад, на формулювання загальних прав людини чи конституцію власної держави. Завдяки ознайомленню з положеннями християнської віри, її впливом на розвиток історії людства та живими проявами в сучасному суспільстві релігійна освіта сприяє формуванню обґрунтованої та відповідальної світоглядної позиції учня, мотивує його до керування християнськими моральними цінностями в житті, до застосування здобутих знань, умінь та навичок у суспільстві та церкві. Розуміння питань віри та світогляду має велике значення для самоідентифікації підрастаючого покоління. Воно є невід'ємною складовою процесу соціалізації людини. До особистості вчителя релігії висувуються високі не лише фахові вимоги, а й моральнісні критерії – в основному під час фахової підготовки, підвищення кваліфікації, церковного супроводу викладацької діяльності педагога. Важливу роль у релігійному вихованні дітей відіграє співпраця школи з батьками. Їхні очікування від цього предмету та їхній позитивний або негативний релігійний досвід, вплив на релігійну соціалізацію дитини має велике значення у процесі релігійного виховання. Батьки беруть безпосередню участь у релігійному вихованні дитини під час підготовки свят, шкільних богослужінь, шкільних проєктів, а також можуть бути запрошеними на уроки релігії як гості [3: 14–18].

Навчальну програму з релігії побудовано на принципі тісного взаємозв'язку досвіду дитини, віри та практичного життя.

На сучасному етапі австрійські дослідники зауважують, що шкільні програми з євангельської та католицької релігії мали низку відмінностей. У програмах із євангельської релігії укладачі акцентували увагу на Євангелії Ісуса Христа, досліджували особистість окремого учня, великої ролі надавали не лише знанням, а й поведінці вірянина, піднімали актуальні питання й теми, вчителю надавали більшої свободи у виборі методів релігійного виховання та навчання. У програмах із католицької релігії акцентувалося на віровченні церкви, на забезпеченні зв'язку учня з церковною громадою, на знанні основних положень віри, на літургійному та сакральному вимірах релігії, на змістовне наповнення тем, відбувалося міцне закріплення матеріалу в пам'яті учнів.

Релігійна освіта в австрійській школі базується на загально дидактичних принципах активної розумової, практичної та емоційної діяльності учня, індивідуального підходу, зв'язку теорії з практикою та зв'язку навчання з життям. Учитель релігії повинен заохочувати учнів зустрічатися та спілкуватися з різними людьми, обмінюватися думками, вивчати й порівнювати релігійні традиції, свята, ритуали, форми благочестя різних релігій, знати зміст біблійних уривків, легенд, оповідей, життєписів отців церкви, пісень, молитов, користуватися Біблією та коментарями до неї, підтримувати контакт із місцевою релігійною громадою, вчити вести діалог на релігійну тематику, проявляючи при цьому толерантність і культуру спілкування, аналізувати власну та чужу віру, уявлення, переконання, осмислювати конфліктні ситуації (структурувати й оцінювати позиції сторін, аналізувати тексти, ситуації, приклади, які можуть спричинити міжконфесійний конфлікт, розрізняти особисті мотиви й богословське підґрунтя в конфліктних ситуаціях, аргументувати власну точку зору, вчитися уникати дій, які можуть образити релігійні почуття інших людей), практичному застосуванню отриманих знань (рольові ігри, акції милосердя, проекти, листи та плакати, екскурсії до церков та благодійних організацій, дотримання правил спілкування в учнівському колективі, зустрічі з цікавими людьми, ведення щоденника) [5: 423–436].

Оскільки релігійна педагогіка є галуззю практичної теології, розрізняють і такі *сфери застосування* релігійно-педагогічних знань і навичок:

- індивідуальні релігійно-екзистенціальні життєві ситуації (питання про мету і сенс людського буття, існування Бога, етичну організацію гуманного способу життя, релігійний плюралізм, виконання церковних таїнств);

- суспільні потреби (насадження культури людяності, справедливості, етики ненасилля; захист основних людських свобод (свобода совісті, свобода думки, свобода віросповідання), соціально-етична аргументація в суспільному дискурсі;

- професійні вимоги в церкві та суспільстві (рефлексія й подальше поширення знань про церкву та теологію з власної практики віри у процесі викладання релігії у вищих школах, в інститутах підвищення післядипломної кваліфікації вчителів, церковній катехизації, а також завдяки активній діяльності у соціально-дидактичній сфері, в суспільних та політичних організаціях, ЗМІ, в організації та проведенні церковних свят) [11: 142–145].

Серед австрійської молоді зростає інтерес до значущості релігії й релігійності в щоденному житті. Протягом останніх десятиліть досить чітко це фіксується австрійською студією "Молодь і життєві цінності". Дана організація є коопераційним проектом Австрійського інституту дослідження молоді та теологічного факультету Віденського національного університету. За результатами опитування, в якому взяли участь 1200 респондентів, влітку 2006 р. для 11 % австрійської молоді віку 14 – 24 р. сфера "релігії" є дуже важливою. Порівняно з даними 2000 р. на 50 % відсотків зріс інтерес до релігії. Уклавши ієрархію життєвих цінностей людини, вчені помітили, що "релігія" випередила "політику", але в цілому й релігія, й політика перебувають у кінці шкали. Найважливішим для молоді є її конкретне життя – сім'я, стосунки, школа та робота. Дана австрійська студія "Молодь і життєві цінності" відстежує життя молоді в Австрії з 1990 р., проводячи наукові дослідження та формулюючи висновки про доцільність трансформації уроку релігії в шкільній системі [12: 56–78].

Висновки. Отже, урок релігії в австрійській школі на початку XXI ст. відзначався низкою особливостей. На цьому етапі розпочалося дослідження основ екуменізму, правових засад проведення католицьких та протестантських уроків релігії в австрійській школі. Основою екуменічного уроку релігії в закладах загальної середньої освіти Австрії стала конвергенція, кореляція, символічна дидактика, опора на досвід дитини, елементаризація, проблемно-тематичне викладання релігії з акцентом на досвіді, біографії, вікових та індивідуальних особливостях учня та герменевтичних методах вивчення Біблії. Ці концепції зародилися в попередні періоди, але на початку XXI ст. синтезувалися в цілісну систему.

Перспективи подальших досліджень передбачають подальше вивчення позитивного та негативного досвіду реалізації релігійної освіти у школах Австрії в екуменічному напрямі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Höfer A. Die Entwicklung von Kerygma und Paränese in den Seckauer Kirchweihsermonen vom 12. bis 15. Jh / Anton Höfer. – Graz, 1963. – S. 45–77.
2. Schelander R. Kinderbibelforschung : Verkündigung und Forschung / Robert Schelander. – Wien, 2007. – S. 72–76.
3. Halik T. Europas Leib und Seele. Der Religionsunterricht vor neuen Herausforderungen. Wort der deutschen Bischöfe zu Aufgaben und Zielen des katholischen Religionsunterrichts / T. Halik – Bonn, 2005. – S. 14–18.
4. Österreichische Jugend. – Wertestudie. Informationen sowie Analysen und Grafiken zur Studie. – Mag. Martina Weixler, 1990–2000. – 181 s.
5. Krobath T. Religiöse Dimension in Schulstruktur und Schulentwicklung. Band 5 / Thomas Krobath – Wien, 2009. – 509 s.
6. Biehl P. Festsymbole : zum Beispiel : Ostern ; kreative Wahrnehmung als Ort der Symboldidaktik / Peter Biehl. – Neukirchen-Vluyn : Neukirchener, 1999. – S. 72–74.
7. Halbfas H. Religionsunterricht als 'ordentliches' Lehrfach : Überlegungen zu einer Neukonzeption des Religionsunterrichts in öffentlichen Schulen. Religionsunterricht –wohin? / H. Halbfas – Stuttgart, 1968. – S. 178–185.
8. Dressler B. Religion zeigen : Religionspädagogik und Semiotik / Bernhard Dressler , Michael Meyer-Blanck (Hrsg.). Mit Beitr. von D. Adler. – Münster : Lit, 1998. – 325 s.
9. Klafki W. Schlüsselqualifikationen. Allgemeinbildung. – Konsequenzen für Schulstrukturen : Schule mit Zukunft. Empfehlungen und Expertisen der Enquete-Kommission des Landtages von Sachsen-Anhalt / Wolfgang Klafki. – Opladen, 1998. – S. 145–208.
10. Lämmermann G. Grundriß der Religionsdidaktik / Lämmermann Godwin. – Stuttgart, 1991. – S. 142–145.
11. Scharer M. Religionsunterricht mit Zukunft. Auf dem Weg zum hermeneutisch-kommunikativen Dienst des Religionsunterrichts / Matias Scharer. – Salzburg, 1994. – S. 25–38.
12. Jäggle M. Religiöse Dimension in Schulkultur und Schulentwicklung / Martin Jäggle – Wien, 2009. – 509 S. , S.11–23, / S.265–269.
13. Lachmann R. Religionspädagogische Wandlungen als wissenschaftliches und ethisches Legitimationsproblem exemplifiziert an Gert Otton religionspädagogischer Entwicklung, Heft 2 / Rainer Lachmann. – Mainz, 1981. – S. 86–88.
14. Lehner Oskar Österreichische Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte : mit Grundzügen der Wirtschafts- und Sozialgeschichte / Lehner Oskar – Linz, 2002. – 241 s.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Höfer A. Die Entwicklung von Kerygma und Paränese in den Seckauer Kirchweihsermonen vom 12. bis 15. Jh / Anton Höfer. – Graz, 1963. – S. 45–77.
2. Schelander R. Kinderbibelforschung : Verkündigung und Forschung/ Robert Schelander. – Wien, 2007. – S. 72–76.
3. Halik T. Europas Leib und Seele. Der Religionsunterricht vor neuen Herausforderungen. Wort der deutschen Bischöfe zu Aufgaben und Zielen des katholischen Religionsunterrichts / T. Halik – Bonn, 2005. – S. 14–18.
4. Österreichische Jugend. – Wertestudie. Informationen sowie Analysen und Grafiken zur Studie. – Mag. Martina Weixler, 1990–2000. – 181 s.
5. Krobath T. Religiöse Dimension in Schulstruktur und Schulentwicklung. Band 5 / Thomas Krobath – Wien, 2009. – 509 s.
6. Biehl P. Festsymbole : zum Beispiel : Ostern ; kreative Wahrnehmung als Ort der Symboldidaktik / Peter Biehl. – Neukirchen-Vluyn : Neukirchener, 1999. – S. 72–74.
7. Halbfas H. Religionsunterricht als 'ordentliches' Lehrfach : Überlegungen zu einer Neukonzeption des Religionsunterrichts in öffentlichen Schulen. Religionsunterricht –wohin? / H. Halbfas – Stuttgart, 1968. – S. 178–185.
8. Dressler B. Religion zeigen : Religionspädagogik und Semiotik / Bernhard Dressler , Michael Meyer-Blanck (Hrsg.). Mit Beitr. von D. Adler. – Münster : Lit, 1998. – 325 s.
9. Klafki W. Schlüsselqualifikationen. Allgemeinbildung. – Konsequenzen für Schulstrukturen : Schule mit Zukunft. Empfehlungen und Expertisen der Enquete-Kommission des Landtages von Sachsen-Anhalt / Wolfgang Klafki. – Opladen, 1998. – S. 145–208.
10. Lämmermann G. Grundriß der Religionsdidaktik / Lämmermann Godwin. – Stuttgart, 1991. – S. 142–145.
11. Scharer M. Religionsunterricht mit Zukunft. Auf dem Weg zum hermeneutisch-kommunikativen Dienst des Religionsunterrichts / Matias Scharer. – Salzburg, 1994. – S. 25–38.
12. Jäggle M. Religiöse Dimension in Schulkultur und Schulentwicklung / Martin Jäggle – Wien, 2009. – 509 S. , S.11–23, / S.265–269.
13. Lachmann R. Religionspädagogische Wandlungen als wissenschaftliches und ethisches Legitimationsproblem exemplifiziert an Gert Otton religionspädagogischer Entwicklung, Heft 2 / Rainer Lachmann. – Mainz, 1981. – S. 86–88.
14. Lehner Oskar Österreichische Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte : mit Grundzügen der Wirtschafts- und Sozialgeschichte / Lehner Oskar – Linz, 2002. – 241 s.

Мишак В. М. Роль и место религиозного экуменизма в современной австрийской педагогике.

Статья посвящена анализу процесса преподавания религиозного образования в школах в Австрии. Указаны цели и задачи религиозного образования, обобщенные принципы и методы ее осуществления.

Определены роль и место религиозного экуменизма в современной австрийской педагогике, описано конфессионально-кооперативное оформление урока религии, а именно евангельского и католического учения. Предусмотрено последующее изучение позитивного и негативного опыта реализации религиозного образования в школах Австрии в экуменическом направлении.

Ключевые слова: религиозное образование, урок религии, средства обучения религии, экуменический урок религии.

Mishak V. The Role and the Place of Religious Ecumenism in Contemporary Austrian Pedagogy.

The article is devoted to the analysis of teaching religious education at schools in Austria. The author identifies the goals and objectives of religious education. The general principles and methods of its implementation are emphasized in this article. The special attention is paid to the role and the place of religious ecumenism in contemporary pedagogy. Ecumenism is any effort aimed at the unity of Christians throughout the world. The goal of ecumenism is Christian unity. The adjective ecumenical can also be applied to any interdenominational initiative that encourages greater cooperation among Christians and their [churches](#), whether or not the specific aim of that effort is full, visible unity. This information is revealed in the article. The confessional-cooperative registration of the lesson of religion, namely combination of evangelic and catholic studies is analyzed in the paper. A general conclusion is made concerning the religious ecumenism in Austrian pedagogy. The author arrives at the conclusion that the role of ecumenism in Austrian pedagogy is great. Some aspects of such education are outlined for further research.

Key words: religious education, religion, religious, ecumenical learning a lesson in religion.